

INTEGRAATIO JA ALUEIDEN KEHITYS

HANNU TERVO

Integraatio ja aluejärjestelmä

Aluekehityksen kannalta Euroopan yhdentymisessä on oleellista, miten integraation vaikutukset jakautuvat alueiden kesken: leviääkö yhden-tyvien talousalueiden hyvinvointi tasaisesti vai keskittyykö se aiheuttaen alue-erojen kasvun. Esimerkiksi *Eskelinen* (1985, 10) on jakanut aluetaloustieteessä integraatioon osoitetun mielenkiinnon kolmelle taholle: 1 pienenevätkö vai suurenevatko esimerkiksi tulotason tai työttömyysasteen alueelliset ero 2 tapahtuuko toimintojen keskittymistä vai hajautumista sekä 3 kysymykset siitä, miten integraatio vaikuttaa aluetalouksiin toimintajärjestelminä ja esimerkiksi aluetalouksien työnjakoon ja vuorovaikutussuhteisiin.

Kysymys on tärkeä erityisesti aluepolitiikan kannalta. Yksinkertaisesti voidaan ajatella, että ylikansallista aluepolitiikkaa ei tarvita tai sen rooli jää vähäiseksi, jos integraatio hyödyttää samalla tavalla kaikkia alueita. Sen sijaan jos integraation hyödyt keskittyvät vahvoille alueille alueiden kehitystä tasaavaa aluepolitiikkaa tarvitaan. Tällöin sitä tarvitaan jo senkin takia, että itse integroitumisen syveneminen estyy jos mitään ei tehdä alueellisten erojen kaventamiseksi.

Alueellisen taloustieteen näkökulma voidaan nähdä tärkeäksi myös yleisen taloustieteen kannalta. Tämä johtopäätös tulee ilmeiseksi, kun

ajatellaan integraation syvintä olemusta: yhden-tyymisen myötä kansallisvaltiot luopuvat merkittävästä osasta mahdollisuuksistaan vaikuttaa omaan kehitykseensä. Rajakontrolli- ja rajamuodollisuudet häviävät, omasta rahasta luovutaan, omasta talouspolitiikasta luovutaan jne. Kansallisvaltioiden asema yhtenäisellä talousalueella lähestyy samaa asemaa, mikä aluetalouksilla on kansantaloudessa. Euroopan integraatioprosessin yhteydessä onkin puhuttu 'Alueiden Euroopasta'. Keskeistä on tällöin millainen on integraatio-alueen aluejärjestelmän kehitys, ja mitkä mekanismit tähän ovat vaikuttamassa.

Integraation kansantaloudellisena perusteena on, että se lisää siihen osallistuvien talouksien hyvinvointia. Markkina-esteiden poistuessa jäsenyys synnyttää välittömiä, positiivisia vaikutuksia integroituvien maiden talouteen (Suomen osalta, ks. *VATT* 1992; *Alho, Kotilainen & Widgren* 1992; *Karhu, Karppinen & Saikkonen* 1994). Vastaava peruste voidaan esittää myös kansantalouksien osa-alueiden osalta. Jos yhden-tyminen hyödyttää koko taloutta, hyödyttää se myös talouden osa-alueita. 'Jos' -sanaa tulee korostaa - täyttä yksimielisyyttä esimerkiksi EU-integraation vaikutuksista Suomen kehitykseen ei ole. Yksittäisen alueen näkökulmasta kysymys on vieläkin avoimempi. Integraatio ei välttämättä hyödytä kaikkia alueita samalla tavalla.

Oleellisempaa on kuitenkin, minkälaiset vaikutukset integroitumisella on ylipäätään tuotantotoiminnan alueelliseen järjestäytymiseen. Sisämarkkinoiden syntyminen antaa myös uusia mahdollisuuksia aikaisemmasta erilaiselle aluerakenteen kehitykselle. Nämä mahdollisuudet avautuvat paitsi integroituvien talouksien sisällä niin myös koko integraatioalueen sisällä. Tällöin kehityksen vaikutukset voivat näkyä hyvinkin eri tavalla sisämarkkina-alueen yksittäisten alueiden ja maiden kohdalla. Kysymys on tärkeä Suomen kaltaisille integraation reuna-alueille.

Integraation alue-aspekti on ollut pitkälle unohtettuna. Tämä johtuu ehkä osittain siitä, että valtavirtataloustiede ei ole ollut kiinnostunut taloustoimien alueellisesta sijoittumisesta tai ylipäätään ottanut huomioon tila-ulottuvuutta. Paul Krugman (1991a, 2) toteaa: '*... the analysis of international trade makes virtually no use of insights from economic geography or location theory. We normally model countries as dimensionless points within which factors of production can be instantly and costlessly moved from one activity to another, and even trade among countries is usually given a sort of spaceless representation in which transport costs are zero for all goods that can be traded.*'

Tyypillisesti taloustieteellisissä analyysissä toimintojen ajatellaan olevan vailla alue-ulottuvuutta, ikäänkuin pisteessä tapahtuvia. Tuotanto-toimintaan liittyy kuitenkin hyvin oleellisesti sen kiinnittyminen johonkin paikkaan. Kiinnittymisen vallitseva piirre on keskittyminen, joka perustuu kasvavien skaalatuottojen, kuljetuskustannusten ja kysynnän yhteisvaikutukseen. Krugmanin mukaan juuri tähän sisältyy keskeinen syy sille, miksi taloustieteen valtavirta on sivuuttanut alueelliset kysymykset.

Jotta taloustoimien alueellisesta sijoittumista voitaisiin lähestyä, realististen lähtöoletuksien tulee liittyä kasvaviin tuottoihin ja epätäydelliseen kilpailuun, ei taloudellista analyysia dominoiviin vakioskaalatuotto- ja täydellisen kilpailun oletuksiin. Kun eksakti taloustiede ei

ole pystynyt lähestymään kysymystä taloudellisen aktiviteetin alueellisesta sijoittumisesta - mallittamaan sitä - se yksinkertaisesti on unohtettu. Kuten Krugman (emt, 4) toteaa: '*Indeed, as standards of rigor in economics have risen over time, the study of location has been pushed further and further into the intellectual periphery.*' Taloustieteellisen analyysin kehitys antaa kuitenkin nyt kokonaan uudet mahdollisuudet herättää henkiin tarkastelut taloudellisen aktiviteetin alueellisesta sijoittumisesta. Krugmanin mukaan tästä tulee hyötymään myös koko taloustiede.

Teoreettisia lähtökohтия etsimässä

Eri lähtökohdista ponnistavat teoriat antavat hyvin erilaisen kuvan integraation merkityksestä aluekehitykselle. Sekä alue-erojen tasoittumisen puolesta että sitä vastaan on myös esitetty monenlaisia argumentteja (vrt. Tervo, Niittykangas & Nenonen 1994a).

Integraation aluevaikutuksia on mahdollista lähestyä kansantaloustieteen kahdelta osa-alueelta, kansainvälisen kaupan teorioista sekä aluekehitysteorioista. Kumpikin teoria muodostaa luonnollisen lähtökohdan tarkastelulle, mutta niiden antamat tulokset ovat toisistaan varsin poikkeavia ja sinällään muodostavat mielenkiintoisen kontrastin keskenään. Tämä selittää ehkä myös ajattelun erilaisuutta integraation merkityksestä aluekehityksessä.

Kansainvälisen kaupan teoria antaa keskeisen tarkastelukehikon kansantaloustieteessä erityisesti integraation staattisten vaikutusten tarkastelulle. Perinteinen neoklassinen kansainvälisen kaupan teoria rakentuu vahvasti 'suhteellisen edun' -käsitteelle. Alueille sovellettu teoria sanoo, että vapaa vaihdanta lisää jokaisen alueen hyvinvointia suhteellisen edun - käsitteen mukaisesti. Jokainen alue erikoistuu tuottamaan niitä hyödykkeitä, joihin sillä on suhteellinen etu. Alueellinen erikoistuminen ja siitä seuraava vaihto takaavat kaikille alueille hyödyn. Erikois-

tumisen tuloksena niin kansantalouksien kuin aluetalouksienkin työnjako syvenee ja muuttuu. Oleellista on, että kasvu jakautuu tasaisesti alueille.

Vielä pitemmälle meneviä johtopäätöksiä tuottaa tuotannontekijäkorvausten yhtäläistymisteoreema (vrt. *Okko* 1978). Teoreeman mukaan vapaakaupassa erilaisilla resurssiedellytyksillä varustettujen alueiden välillä yhtäläistyvät paitsi hyödykehinnat myös tuotannontekijäin saamat korvaukset. Siis vapaan alueiden välisen vaihdannan seurauksena palkat ja pääomakorvaus tulevat yhtä suuriksi alueiden kesken, vaikka alueiden välillä ei tapahdukaan tuotannontekijäliikkeitä.

Pelkästään perinteiseen suhteelliseen etuun nojaava ulkomaankaupan selitys on todettu vaillinaiseksi kansainvälisen kaupan nopean viimeaikaisen teoriakehityksen myötä. Uusi teoria painottaa juuri kasvavia mittakaavatuottoja, epätäydellistä kilpailua ja tuotedifferentiaatiota. Esimerkiksi Euroopassa toteutuvan integraation hyötyjen katsotaan ensi sijassa perustuvan kiristyvään kilpailuun, toimialarationalisointeihin ja mittakaavaetujen hyödyntämiseen.

Jokainen alue tai maa voi itse luoda suhteellisen etunsa tavoitteellisella toiminnalla. Suhteellinen etu ei ole etukäteen annettu tekijä. Alueiden omatoimisuus nousee arvoon. Tällöin tullaan lähelle kysymystä endogeenisestä kasvusta ja siihen vaikuttavista tekijöistä.

Absoluuttisen edun vallitessa alueelle tai maalle ei välttämättä löydykään paikkaa työnjaoissa integraatio-alueella. Jos alue tai maa on tehoton kaikilla sektoreilla, eikä pysty sopeutumaan tilanteeseen hintoja tai palkkoja laskemalla, se menettää kokonaan kilpailukyönsä ja mahdollisuutensa menestyä yhdentyvillä markkinoilla. Rahaunionissa ei ole mahdollista devalvoida, ja tätä kautta sopeutua kilpailutilanteen muutoksiin. Kun hinnat ja palkat ovat jäykkiä, määrät sopeutuvat alueelta poismuuton tai työttömyyden kautta. Tämä on keskeinen mekanismi pysyvien alueellisten työttömyyserojen syntymiselle ja alueiden tyhjenemiselle,

joka on havaittavissa monissa maissa.

Kansainvälisen kaupan teorian ohella toisen teoreettisen lähtökohdan integraation aluevaikutusten tutkimiselle antaa aluetaloustieteen perinteinen sijaintiteoria. *Gierschin* (1949/50) klassiseksi muodostuneen mallin mukaan integraation toteutuminen merkitsee kansantalouksien sisällä edenneen keskittymisen muuntumista koko integraatioalueen sisäiseksi keskittymiseksi. Aluetaloustieteessä tärkeässä roolissa oleva kumulatiivinen kasvumalli on myös läheisessä yhteydessä tähän ajatteluun. Skaala- ja agglomeraatiohyödyt, synergiaedut, tekninen kehitys yms. tekijät pönkittävät kasautuvasti vahvojen alueiden kasvua, kun heikot alueet joutuvat yhä syvempään vastavirtaiseen kierteeseen.

Viime aikoina suurtuotannon etujen (economies of scale) sijasta tai niiden rinnalla on kuitenkin puhuttu yhä enemmän ns. joustavuus- ja tuotevarioinnin eduista (economies of scope). Taustalla ovat havainnot tuotantoparadigman muutoksesta, kun massatuotannosta siirrytään joustavaan erikoistumiseen ja tietoteolliseen verkostotalouteen. Kun edellinen prosessi implikoi vahvoin kasvualueisiin pohjautuvaa aluerakennetta, niin jälkimmäinen prosessi ennustaa pikemminkin hajautuvaa, mosaiikki- maista aluerakennetta, ja jossain määrin kansantalouksien ja aluetalouksien samankaltaistumista.

Eri lähtökohdista näytetään siis päästävän varsin erilaisiin tuloksiin aluekehityksen suunnasta integraatiotilanteesta. Neoklassisessa maailmassa alueellinen kasvu on tasapainoista myös integraation toteutuessa: alueellinen erikoistuminen syvenee, mutta alueongelmia ei synny. Pisimmälle vietyinä alueellisten erojen ylipäättään ei nähdä säilyvän syvemmän yhdenytymisen tiellä - kasvun leviämisaikutusten ajatellaan hyödyttävän erityisesti heikompia alueita. Perinteisten aluetaloudellisten kehitys- ja sijaintiteorioiden mukaan taas keskus-periferia-asetelma vahvistuisi integraatioalueella: vahvat alueet vahvistuvat ja heikot, syrjäiset alueet menettävät yhä enemmän tuotannostaan ja työvoimastaan.

Lisäksi on mielenkiintoista nostaa esille ajatus useampien mahdollisten tasapainotilojen olemassaolosta, jonka mm. *Krugman* (1991a ja 1991 b) on esittänyt aluetarkastelun yhteydessä. Tämän mukaan on olemassa useampia tuotantoiminnan alueellisia keskittymisasteita, joihin talous voi päätyä. Siihen, mikä tasapainotila toteutuu, vaikuttaa keskeisesti sekä historia että odotukset. 'Historia' asettaa alkuehdot jotka määrittävät lopputuloksen. Tietyillä ehdoilla odotusten rooli voi olla dominoiva suhteessa 'historiaan', jolloin odotuksilla on taipumus toteuttaa itse itsensä.

Havaintoja integroituneiden markkinoiden aluekehityksestä

Integraation vaikutuksia aluerakenteen kehitykseen voidaan lähestyä myös katsomalla, minkälaista integroituneiden markkinoiden aluekehitys tähän asti on ollut. Kuitenkaan tämäkään kuva ei ole selvä.

On olemassa vahvaa evidenssiä integroituvien kansantalouksien tulotaserojen kaventumisesta. Konvergointiprosessista erinomainen esimerkki on Yhdysvaltojen osavaltioiden tuloerojen kaventuminen (vrt. *Böckerman* 1994). 1930-luvun laman jälkeen köyhien osavaltioiden kasvuvauhti on ollut selvästi nopeampaa kuin rikkaampien osavaltioiden. Tutkimustulosten mukaan (*Barro & Sala-i-Martin* 1992) keskeisinä konvergenssia vauhdittavina tekijöinä ovat olleet tuotannontekijöiden vapaa liikkuminen ja fiskaalinen federalismi, mikä on merkinnyt nettotulonsiirtoja köyhemmille alueille.

Myös Euroopassa ja EY:ssä on havaittavissa tulojen lievä konvergoituminen. Tuloerot ovat säilyneet kuitenkin selvästi suurempina kuin Yhdysvalloissa, vaikka Yhdysvaltojen osavaltiot ovat tuotantorakenteeltaan voimakkaammin erikoistuneita kuin Euroopan valtiot. Yhdysvaltojen kehitystä on mielenkiintoista peilata Eurooppaan myös muuten.

Yhdysvallat on muodostanut integroituneen talousalueen jo pitkään. Eurooppa koostuu kansallisvaltioista, joissa sotien jälkeen on käynnistynyt integraatioprosessi, joka prosessi koko ajan on tiivistymässä. Yhdysvaltojen tulo-erojen konvergoitumisprosessin tärkeänä tukijalkana on ollut fiskaalinen federalismi, jossa alueiden tai osavaltioiden kehityseroja on tasoitettu alueellisin tulonsiirtein. Tämä sama mekanismi toimii myös kansallisvaltioiden sisällä. Sen sijaan EU:ssa sitä ei ole, lukuunottamatta verrattain pientä, lähinnä maatalouteen ja aluekehitykseen suunnattua budjettia. Voidaankin ilmeisen aiheellisesti esittää kysymys, onko EU:lla riittävän voimakasta välinettä alueellisten kehityserojen tasaamiseen. Tilanne korostuu erityisesti jos suunniteltu rahaunioni EMU toteutuu, jossa yhteydessä jäsenvaltiot menettävät oleellisen osan mahdollisuuksistaan vaikuttaa oman taloutensa kehitykseen.

Tarkasteltaessa Euroopassa toteutunutta aluekehitystä päällimmäinen havainto on tulosten ja tulkintojen erilaisuus. Usein on puhuttu yhdistyvän Euroopan ydinalueesta, ns. kasvubanaanista taloudellisen kehityksen keskittymänä, joka ulottuu Etelä-Englannista Frankfurtin kautta Milanoon ja joka sisältää useita lähellä sijaitsevia kasvutihentymiä. Vaihtoehtoisia kasvualueita on etsitty mm. eteläisen Euroopan ns. *Aurinkovyöhykkeestä* tai myös Itämeren piirin suurten kaupunkien ympärille rakentuvaasta potentiaalisesta kasvualueesta, 'kasvuperunasta' vastineena Keski-Euroopan banaanille.

EU:n piirissä tehdyn GREMI-tutkimuksen (1991) mukaan sisämarkkinaprosessilla on taloutta dikotomisoiva vaikutus erityisesti lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä, jos kohta pitkällä aikavälillä se voi hyödyttää kaikkia alueita. Kuilu kehittyneiden ja kehittymättömien alueiden välillä laajenee, koska niillä sijaitsee eri suhteissa kilpailu- ja ei-kilpailukykyisiä yrityksiä. Dikotomiamekanismi vie kilpailukyvyttömiä yrityksiä markkinoilta, jolloin paikallista yrittäjäpotentiaalia häviää. *Camagnin* (1992) mukaan Italian Mezzogiornon kokemukset antavat tästä

varoittavan esimerkin uusille jäsenvaltioille. Dynaamisesta näkökulmasta katsoen Euroopan esimerkki kuitenkin osoittaa, että niin kilpailukykyisten yritysten kuin menestyvien alueidenkin joukko kasvaa erilaisten diffuusiovaikutusten seurauksena.

Euroopan talouden lisääntyneen tehokkuuden tuloksena EU:n aluepolitiikan tavoitteen 1 mukaisten heikoimmin kehittyneiden alueiden tulotaso ja hyvinvointi kasvavat kuten muillakin EU-alueilla. GREMI-tutkimuksessa saadut tulokset kuitenkin viittaavat siihen, että nämä alueet hyötyvät muita alueita vähemmän sisämarkkinoiden synnystä. Alueet eivät menesty tuottavuuden kasvun ja talouden rakenteen kilpailukykyyn osalta vahvempiin alueisiin verrattuna, koska niillä on vähän potentiaalisia skaalahyötyjä omaavia aloja ja samoin vähän uusista mahdollisuuksista hyötyviä yrityksiä. Alueiden tuotanto ja työllisyys voi myös vähetä absoluuttisesti, koska niillä on paljon kilpailukyvyttömiä ja integraatioherkkiä traditionaalisia aloja. Alueet kärsivät myös aivovuodosta kehittyneempien alueiden hyväksi. GREMin tulosten mukaan inhimillisen pääoman menetys on suurinta juuri niillä 'häviäjälueilla', jotka ovat kokeneet kriisin jo 1980-luvulla. Camagni itse - joka oli toinen GREMI-tutkimuksen johtajista - on pessimistisempi tavoitteen 1 mukaisten heikoimmin kehittyneiden alueiden kohtalosta kuin GREMI-tutkimus virallisesti: hänen mukaansa nämä alueet "eivät ainoastaan hyödy vähemmän yksien markkinoiden synnystä heikomman talouden rakenteensa johdosta, vaan ne myös kärsivät joistain vuoden 1992-ohjelman harmonisointisäännöksistä ja päätöksestä siirtyä nopeasti kohti Euroopan talous- ja rahaunionia" (Camagni 1992, 361-362). Camagni puhuukin voimakkaasti EU:n aluepolitiikan puolesta.

Vastaavia tuloksia alue-erojen kärjistymisestä on saatu myös muissa tutkimuksissa. Espanjassa tehdyn tutkimuksen mukaan syvenevän integraation häviäjälueet ovat reuna-alueita, joille on tyypillistä heikko saavutettavuus,

modernin infrastruktuurin puutteellisuus, laaja maatalous ja heikko inhimillinen pääoma (Mancha 1991). Voittaja-alueita luonnehtivat puolestaan sellaiset piirteet kuin suhteellisen monipuolinen pienten ja keskisuurten yritysten hallitsema teollisuus, hajautunutta ja tasapainoista teollisuuden sijoittumista edistävä kaupunkiverkko, intensiivinen ja vientikykyinen maataloussektori, hyvä infrastruktuuri ja hyvä yrittäjäpohja.

Myös Amin, Charles & Howells (1992) päätyivät johtopäätökseen, jonka mukaan sisämarkkinaohjelmassa ei ole otettu riittävästi huomioon niitä vaaroja, joita yhdentymisen tuo heikoille alueille. Heidän tulostensa mukaan erityisesti suurten yritysten kilpailustrategia merkitsee uhkaa näille alueille. Syvenevä integraatio ja tähän liittyvä Euroopan teollisuuden kasvava tehokkuus vahvistaa kehittyneiden alueiden suhteellista kauppaetua, mikä merkitsee paljon enemmän kuin EU:n aluepolitiikan yritykset parantaa heikompien alueiden kilpailukykyä.

EU:n pyrkiessä olemaan kilpailukykyinen USA:n ja Japanin kanssa sen teollisuus-, tiede- ja teknologiapolitiikan painopiste on asetettu suuriin yrityksiin. EU:n aluepolitiikka taas lähtee ajatuksesta 'kasvua alhaalta päin', jolloin se tukeutuu vahvasti pk-yritysten antamiin mahdollisuuksiin. Amin et al. (1992) epäilevät, että useimmille heikoille alueille vaihtoehto ei ole realistinen. Kasvun käynnistäminen edellyttää tiettyä kriittistä massaa ja on vaikeaa alueilla, joilla ei ole ennestään yrittäjäperinnettä. Tämän näkemyksen mukaan uuden yrittäjyyden edistäminen ja teknologian siirto pienille paikallisille yrityksille tuo näille alueille vain vähäisiä hyötyjä ja kokonaisuudessaan merkitsee kalliita epäonnistumisia. Kaupan esteiden purkamisen seurauksena heikkojen alueiden vähemmän tehokkailta yrityksiltä häviää suoja, kun taas vahvojen alueiden tehokkaammat yritykset hyötyvät niiden poistamisesta. Alueellinen epätasapaino syntyy, kun heikommat alueet altistetaan vapaiden markkinoiden kilpailulle, ja

kun kehittyneillä alueilla sijaitsevat suuret yksiköt hyödyntävät skaalaetuja, ja edelleen kun suurista keskuksista hallittujen monikansallisten yritysten voima ja vaikutusvalta kasvavat entisestään.

Keskittyvän aluekehityksen ohella on tehty myös vastakkaisia havaintoja mosaiikkimaisesta aluekehityksestä, jossa kasvu hajaantuu yhdenytyneen markkina-alueen eri puolille synnyttämällä pienempiä omaleimaisia kasvukeskuksia eri puolelle (esim. *Illeris* 1993; *Peschel* 1992). Mosaiikkimalli antaa tavallaan kaikille alueille mahdollisuuksia menestyä. Avautuvien mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttää kuitenkin tiettyjä asioita. Euroopan unionin piirissä tehdystä tutkimuksesta on selvitetty, minkälaiset heikot alueet ovat menestyneet integraatiotilanteessa. *Camagnin* (1992) mukaan näitä alueita ovat leimanneet seuraavan tyyppiset piirteet:

- Alueen perusrakenteiden tulee olla kunnossa ja alueelta tulee löytyä inhimillistä pääomaa, jotta pääomia hakeutuisi alueelle ja jotta paikallisten yritysten kilpailukyky kasvaisi.

-Alueella tulee olla sellaista vientipohjaa, joka voisi hyötyä potentiaalisten markkinoiden laajenemisesta.

-Alueella tulisi olla joitain 'omia aloja', jotka olisivat kehittyneet paikallisen osaamisen tai paikallisten resurssien tuloksena ja jotka takaisivat kilpailuedun alueelle.

-Alueella tulisi olla sellaista paikallista yrittäjyyttä, joka voisi hyödyntää alueen tarjoamia etuja ja yhdentymisen tarjoamia mahdollisuuksia.

GREMI-tutkimuksen mukaan ne heikot EU-alueet, jotka täyttivät edes jonkin näistä ehdoista, pystyivät kuroma kiinni eroa muihin alueisiin viime vuosikymmenellä.

Myös *Peschelin* (1992) tulokset osoittavat, että yhdentymisprosessi ei mitenkään väistämättä suosi tiheimmin asuttuja ja markkinoita lähimpänä sijaitsevia alueita siten kuin puhdas keskus-periferia-malli väittää. *Peschelin* mukaan ei voida myöskään näyttää, että integraatioprosessi olisi haitaksi periferia-alueille - ei Saksan

sen paremmin kuin Skandinavian maidenkaan osalta. Tämä liittyy juuri siihen, että alueiden kilpailukyvyllä ja paikallisella toiminnalla on tärkeä merkitys niiden kehitykselle erityisesti integraation edetessä (vrt. *Roura & Suarez-Villa* 1992)

Illeris (1993) pitää kilpailukykyisten yritysten olemassaoloa ratkaisevana alueiden taloudellisessa kehityksessä. Näiden kehitykseen vaikuttavina tärkeinä tekijöinä hän pitää ennen kaikkea paikallisia piirteitä, joista tärkeimmiksi hän nostaa poliittiset olosuhteet, infrastruktuurin, osaavat ihmiset, kulttuuriset olosuhteet ja elämänmuodot, tuotantotekijähintojen kompensoivat muutokset sekä väestötiheyden ja agglomeraatiohyödyt (*Illeris* 1993). NordREFOssa tehdyn tarkastelun mukaan mosaiikkimallin perustana olevan teorian ydin on osittain uudessa tavassa nähdä tuotantoprosessin teknologiset ja organisatoriset kehitysedellytykset (*Andersen et al.* 1992). Teknologisessa kehityksessä voittajia ovat yritykset, jotka pystyvät nopeimmin hyödyntämään uuden teknologian. Perinteiset ja usein vanhentuneeseen tuotantotekniikkaan nojaavat suurkaupunkialueet Euroopan ytimessä lakkaavat kasvamasta samalla, kun uuteen tuotantoteknologiaan perustavat alueet nousevat uusiksi kasvukeskuksiksi.

Euroopan osalta yhtäällä on näin tehty havaintoja sekä keskittyvästä, voimakkaisiin kasvualueisiin perustuvasta aluerakenteesta että enemmän hajautuneesta, lukuisia pienempiä kasvukeskittymiä luovasta kasvuprosessista. Ristiriita voi kuitenkin olla vain näennäinen. Se voi olla edellisen kaksijakoisen teoriatarkastelun viitoittaman tuloksen mukainen: kasvuprosessit eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan rinnakkaisesti eteneviä. Tämä näkemys onkin ollut viime aikoina paljon esillä. Samanaikaisesti vaikuttavat sekä alueellista keskittymistä luovat suurtuotannon edut ja muut tekijät että tasaisemman kehityksen tuovat tekijät kuten tuotannon joustavuuden ja tuotemuuntelun edut ja alueiden oma toiminta. *Krugmanin* (1991a) ajatuksia mukailen, se mihin alueellisen keskittymisen asteeseen

päädytään, voi vaihdella integraation osallistuvien kansantalouksien kesken. Tämä riippuu paitsi määrätietoisesta toiminnasta ja mm. aluepolitiikasta myös tietynlaisesta sattumasta, jota historia ja odotukset voivat vahvistaa.

Suomen alueet ja EU

EU-ratkaisun vaikutuksia Suomen alueelliseen kehitykseen ovat arvioineet *Tervo et al* (1994a ja 1994b). Suomen ja muiden Pohjoismaiden osalta on pidetty todennäköisenä, että niiden erilaisella maantieteellisellä ja demografisella rakenteella on merkittävä vaikutus siihen, miten yhdentymisprosessi vaikuttaa alueen sisäiseen tasapainoon (vrt. *Mønnesland* 1993). Pohjolan alueongelmien pääpaino on ennen kaikkea pitkissä etäisyyksissä ja alhaisessa väestötiheydessä.

Tähän liittyen on todettava, että vaikka Suomen integraatoratkaisulla epäilemättä on vaikutusta alueelliseen ja aluerakenteelliseen kehitykseen, niin vaikutusten monitahoisuuden vuoksi niiden arviointi *ex ante* kohtaa vaikeuksia. On myös luultavaa, että vaikutukset kuitenkin eivät ole niin suuria tai nopeasti ilmeneviä, että ne olisi helppo *ex post* todentaa. Ongelma liittyy kontrafaktuaalisen kehitysuran muodostamisen vaikeuksiin. Dynaamisen vaikutusmekanismin tuottamaa hiipien etenevää kehitystä on vaikea nähdä, erityisesti kun vaikutukset peittyvät muiden eri tai saman suuntaisesti vaikuttavien tekijöiden muovaaman kehityksen alle.

Erityisesti on näin, koska aluerakenteen dynamiikka on jähmeää, muutokset eivät ole yhtäkkisiä. 'Maantieteellisen jatkuvuuden' seurauksena aluerakenne on monikerroksinen: tietyn hetken aluerakenteessa näkyvät toisiaan seuranneiden aikakausien tuotantosuintien ja -muotojen jäljet. Yleistäen voidaan sanoa Suomen nykyisen aluerakenteen heijastelevan agraariajan hajautunutta Suomea, metsäteollisuuden alueellisia keskittymiä synnyttänyttä Suomea ja modernin, pienyksikkövaltaisen ja

innovatiivisen teollisuuden ja palvelutuotannon Suomea. Samalla on sekä hierarkkinen aluerakenne pääkaupunkiseutuineen, maakuntakeskuksineen että pienempine aluekeskuksineen että hajautunut aluerakenne mosaiikkimaisine ja jo verkostotalouden ominaisuuksia sisältävine ominaispiirteineen.

Todennäköisintä on, että keskittävä aluetrendi vahvistuu myös Suomen osalta EU-jäsenyyden myötä. Keskusalueet menestyvät edelleen ja haja-asutusalueet kokevat tappiota. Erityisesti pääkaupunkiseudulla, jossa alueelliset markkinat ovat suuret, kasvu saa lisäsysäyksiä integroitumisesta (*Tervo* 1994). Tästä huolimatta myös tiettyä aluekehityksen mosaiikkimaisuutta ilman muuta ilmenee edelleen.

Integraatio antaa mahdollisuuksia monen tyyppisille alueille, jos nämä mahdollisuudet vain osataan käyttää hyväksi. Alueet, jotka löytävät kilpailuetunsa, pystyvät vahvistamaan sitä ja saavat integraation turvin käynnistettyä paikallisen kasvuprosessin, ovat tulevia menestyjiä. Tässä mielessä jokainen alue on oman onnensa seppä.

Kirjallisuus

- Alho K., Kotilainen M. ja Widgren M. (1992) Suomi Euroopan yhteisössä - arvio taloudellisista vaikutuksista. *Elinkeinoelämän tutkimuslaitos B81*, Helsinki.
- Amin A., Charles D.R. ja Howells J. (1992) Corporate restructuring and cohesion in the New Europe. *Regional Studies* 26:319-332.
- Andersen H.T., Halvorsen K., Hedegaard L., Jorgensen J., Lindström B ja Veggeland N. (1992) *Europaintegrationen och den nordiska regionalpolitiken - förstudie och forskningsprogram. NordREFO 1992:3*.
- Barro R. ja Sala-Martin X. (1991) Convergence across states and regions. *Brookings Papers on Economic Activity 1*: 107- 182.
- Böckerman P. (1994) Aluejärjestelmän kehityksen suuntaviivat integroituvassa Euroopassa. *VATT keskustelualoitteita* 49.

- Camagni R.P. (1992) Development scenarios and policy guidelines for the lagging regions in the 1990s. *Regional Studies* 26:361-374.
- Eskelinen H. (1985) Sijainti ja tuotantorakenne riippuvuuksineen. Tutkimuksia aluetaloudellisesta integraatiosta. *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* 5, Joensuu.
- Eskelinen H. (1991) Aluetaloudet integroituvassa Euroopassa. Teoksessa Reinikainen V. ja Korhonen O. (toim.) *Euroopan syvenevä integraatio ja Suomen talous*, Eurooppa-instituutti, Turku, s. 69-76.
- Giersch H. (1949/50) Economic union between the nations and the location of industries. *Review of Economic Studies* 17: 87-97.
- GREMI (1991) *Development prospects of the Community's lagging regions and the socio-economic consequences of the completion of the Internal Market; an approach in terms of local milieux and innovation networks*. Final report to DG XVI of the Commission of the European Communities.
- Illeris S. (1993) Regional development in Western Europe: a mosaic model. Teoksessa Lundqvist L. ja Persson L.O. (toim.) *Visions and strategies in European integration*. A North European perspective. Springer-Verlag, Berlin, s. 32-50.
- Karhu V., Karppinen A. ja Saikkonen J. (1994) EU vai ETA? Tutkimus Suomen EU-jäsenyyden ja ETA-sopimuksen taloudellisista vaikutuksista. *Jyväskylän yliopiston taloustieteen laitos julkaisuja* 94, Jyväskylä.
- Krugman P. (1991 a) *Geography and trade*. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts.
- Krugman P. (1991b) History vrs. expectations. *Quarterly Journal of Economics* 106: 651-670.
- Mancha T. (1991) Spanish objective 1 regions in the context of the Single European Market. *Paper to be presented in the 31st RSA European Congress*, Lisbon, Portugal, August 27-30 1991.
- Monnesland J. (1993) Population redistribution in the sparsely populated periphery: the Nordic Case. *Paper to be presented to the 33rd European Congress of the Regional Science Association*, Moscow, August 24-27, 1993.
- Okko P. (1978) Tutkimus ohjailevan aluepolitiikan teoriasta ja Suomen aluepolitiikasta. *Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja* A 6, Turku.
- Okko P. (1991) Suomen aluerakenteen kehitysnäkömät ja aluepolitiikan uusi haaste. Teoksessa Reinikainen V. ja Korhonen O. (toim.) *Euroopan syvenevä integraatio ja Suomen talous*, Eurooppa-instituutti, Turku, s. 55-68.
- Peschel K. (1990) The effects of European integration on regional development - some lessons from the past. *Internationalisering och regional utveckling, NordREFO 1990:2*.
- Peschel K. (1992) European integration and regional development in Northern Europe. *Regional Studies* 26:387-397.
- Roura J.R.C ja Suarez-Villa L. (1992) Regional economic integration and the evolution of disparities, *Paper presented at the 4th World Congress of R.S.A.I.*, Palma, Spain, May 26-30, 1992.
- Tervo H. (1994) *Pääkaupunkiseutu integraatiossa*. Ajankohtaista Vantaalta 2/1994.
- Tervo H., Niittykangas H. ja Nenonen T. (-1994a) EL ja Suomen aluekehitys. Jyväskylän yliopisto *Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus julkaisuja* 128, Jyväskylä.
- Tervo H., Niittykangas H. ja Nenonen T. (-1994b) Eurooppaan yhdentymisen vaikutus Suomen alueille. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 90:1829.
- VATT (1992), Suomi Euroopan yhteisön jäseneksi? Taloudelliset vaikutukset. *VATT-julkaisuja* 5, Helsinki.